

Cikáni

Hejnal, Ondřej

Veröffentlichungsversion / Published Version

Rezension / review

Empfohlene Zitierung / Suggested Citation:

Hejnal, O. (2010). Cikáni. [Review of the book *Cikáni*, by W. Cohn]. *Sociologický časopis / Czech Sociological Review*, 46(2), 322-323. <https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:0168-ssoar-190930>

Nutzungsbedingungen:

Dieser Text wird unter einer Deposit-Lizenz (Keine Weiterverbreitung - keine Bearbeitung) zur Verfügung gestellt. Gewährt wird ein nicht exklusives, nicht übertragbares, persönliches und beschränktes Recht auf Nutzung dieses Dokuments. Dieses Dokument ist ausschließlich für den persönlichen, nicht-kommerziellen Gebrauch bestimmt. Auf sämtlichen Kopien dieses Dokuments müssen alle Urheberrechtshinweise und sonstigen Hinweise auf gesetzlichen Schutz beibehalten werden. Sie dürfen dieses Dokument nicht in irgendeiner Weise abändern, noch dürfen Sie dieses Dokument für öffentliche oder kommerzielle Zwecke vervielfältigen, öffentlich ausstellen, aufführen, vertreiben oder anderweitig nutzen.

Mit der Verwendung dieses Dokuments erkennen Sie die Nutzungsbedingungen an.

Terms of use:

This document is made available under Deposit Licence (No Redistribution - no modifications). We grant a non-exclusive, non-transferable, individual and limited right to using this document. This document is solely intended for your personal, non-commercial use. All of the copies of this documents must retain all copyright information and other information regarding legal protection. You are not allowed to alter this document in any way, to copy it for public or commercial purposes, to exhibit the document in public, to perform, distribute or otherwise use the document in public.

By using this particular document, you accept the above-stated conditions of use.

vo vzatý, Jan Spousta. Překladatel sice odhalil některé chyby originálního vydání (např. dešifroval nesprávnou zkratku *European Values Study*, která se do originálu vloudila na s. 5–9), neslouží mu však ke cti, když název tohoto výzkumu překládá jako „Evropská studie hodnot“ (s. 15n.; kurzíva ZRN), zatímco jeho širší rámec – *World Values Study* – jinde uvádí jako „Světový výzkum hodnot“ (s. 182n.). Podobně neexistuje „Johns Hopkins University“ (s. 45; navíc proč nepřekládat?), „Larry Ianaccone“ (s. 58, chybně již v originále – jde o Laurence R. Iannaccona), ani „konfirmanti“ (s. 178; v češtině máme „konfirmandy“), *holiness movement* má již ustálený překlad jako „hnutí posvěcení“ (nikoli „hnutí svatosti“, s. 131n.) apod. Jde sice o drobné nedostatky, jichž pozorný čtenář v knize odhalí víc, dlužno se však ptát, kolik takových pozorných a věci znalých čtenářů, kteří by navíc neznali anglický originál knihy, může být? Pro ostatní jsou naneštěstí právě tyto drobnosti matoucí, zvlášť když Suchomelův překlad Davieové bude v řadě případů kvůli své výjimečnosti zjevně vytvářet novou českou terminologii.

Zdeněk R. Nešpor

Werner Cohn: *Cikáni*

Praha, Sociologické nakladatelství 2009, 62 s.

Jednu z nejvýraznějších platforem v bádání o Romech/Cikánech u nás (potažmo i na Slovensku) představuje již řadu let tzv. plzeňská antropologická škola. V její produkci byly doposud zastoupeny autorské monografie (M. Jakoubek. *Konec (ne)jednoho mýtu*. Praha: Socioklub 2004), tematické (z největší části překladové) antologie (naposled M. Jakoubek (ed.). *Cikáni a etnicita*. Praha: Triton 2008) i sborníky sestávající převážně z děl tuzemských autorů (nejnověji M. Jakoubek & L. Budilová (eds.). *Romové a Cikáni – neznámí i známí*. Praha: Leda

2009). V loňském roce se spektrum prací této skupiny rozšířilo také o vydání překladu klasické ciganologické monografie – knihy *Cikáni* amerického antropologa Wernera Cohna.

Ve světovém kontextu dané dílo žádnou horkou novinkou není – od prvního vydání nás dělí propastných šestatřicet let. Tato skutečnost ovšem nikterak nesnižuje kvalitu či přínos této publikace, která se již před několika dekadami stala klasikou světové ciganologie.

Knihy je v českém, ke cti pravdě dodejme velice kvalitním, převodu obohacena jednak o autorovo zbrusu nové úvodní slovo, v němž se ohlíží za svou studii po téměř 40 letech, a předmluvu překladatele, která mj. podává komentovaný přehled dosud u nás publikovaných překladových ciganologických monografií a objasňuje pozici českého vydání Cohnových *Cikánů* v jejím rámci.

Co se samotného díla týče, nesporným pozitivem je důsledná absence v současnosti takřka všudypřítomného pojmosloví, které je spjato s etnoemancipačními snahami – žádná „(pan)romská komunita“, žádná „etnická menšina“, žádný „romský národ“, neřku-li „romská národní kultura“ či snad „romská (národní) identita“. Knihu W. Cohna lze charakterizovat jako klasickou etnografickou monografií zaměřující se na konkrétní skupinu (romští Cikáni) na konkrétním místě (New York) v konkrétním čase (1967–1973) obohacenou o řadu komparativních exkurzů k dalším cikánským skupinám po celém světě.

Čtenář, jenž se doposud nevyprostil z osidel etnonacionálního diskurzu, bude patrně zmaten formulací některých vět či jednoduše užíváním „politicky nekorektního“ označení Cikán. Nenechme se však mýlit. Jak Cohnův text dobře dokládá, nemusí se jedinec oceňovaný nálepkou Cikán považovat (a často také nepovažuje) za Roma, přičemž rovnici lze obrátit, jakož i různě modifikovat. Po tomto ujasnění už tedy pře-

stávají některé autorovy výroky – „... mohou hovořit pouze o romských Cikánech ...“ (s. 16); „... Romové, nikoli však všechny ostatní cikánské skupiny ...“ (s. 31; kurz. v originále) – znít bizarně. Podobně bychom neměli být udiveni fotografií dětí anglických Cikánů (s. 24), které by 99% české populace jako Cikány určitě neidentifikovalo.

V metodologické pasáži autor zdůrazňuje význam zvládnutí cikánského jazyka (poučka v českém prostředí spíše nadbytečná), zaznamenávání genealogií s důrazem na uzavřené svazky či obecně socio-kulturně antropologické metody *sine qua non* – „zúčastněného pozorování“. Samozřejmostí je tedy participace na svatbách, pohřbech či oslavách svátku mrtvých, z nichž je záhodno činit fotodokumentaci, neboť díky ní lze „... studovat vzorce interakcí mezi muži a ženami během těchto událostí, stejně jako roli dětí v životě Cikánů.“ (s. 24) Z tohoto oddílu je též nutné vyzdvihnout takřka enigmatickou větu, jež je spjata (nejen) s ciganologickým badáním: „Neví-li badatel, jaké vztahy pojí osoby, s nimiž je v kontaktu, nemůže vůbec porozumět starostem, zájmům a obavám, které ovládají mysl Cikánů.“ (s. 23) Citace je to na první pohled triviální, ovšem v českém sociálněvědním klimatu nedoceněná, resp. stále ještě neakceptovaná.

Přestože originál knihy má za sebou již bezmála 40 let své existence, fascinujícím způsobem akcentuje u nás žel dodnes opomíjené antropologické či obecněji sociálněvědní premisy, které jsou ve světě přijímány jako nediskutabilní. Kupříkladu kultura je v Cohnově dikci zcela negenetická (tzn. nevázána na lidská těla), čímž se vyhýbá pastí esencialismu (potažmo i rasismu), což dosvědčují tvrzení, že některé skupiny Cikánů „asimilovaly značné množství dalších osob ... a pokračovaly zde v některé z variant cikánského života“ (s. 26), či že se k Cikánům přidávají „někteří ne-Cikáni ..., protože jsou přitahováni jejich základními hodnotami. Obdobně se někteří

Cikáni, kterým život Cikánů nevyhovuje, přidávají ke *gadžům* (ne-Cikánům). Výsledná selekce členů cikánské skupiny pak znamená posílení odlišné cikánské kultury.“ (s. 48). V souvislosti s výzkumem Cikánů autor velice správně poukazuje, že rituální ne/čistota je „centrální prvek cikánské kultury“ (s. 25). Kulturní pluralismus není v autorově konceptualizaci pouze prázdnou rétorickou figurou, latentním evolucionismem či multikulturní oháňkou, nýbrž smysluplným a koherentním předpokladem jeho výzkumného snažení. Důkazem toho budiž úvodní věta rozboru situace střední a východní Evropy, jež říká, že „(v) Maďarsku, Rumunsku, Československu, Jugoslávii a Bulharsku existují početné cikánské minority, které jsou ovšem kulturně velice heterogenní.“ (s. 27)

Kapitola *Život Romů* nás svěžím a svižným způsobem uvádí v taje sociální struktury studované skupiny. K hlavním tématům patří instituce „ceny za nevěstu“, která obvykle stabilizuje monogamní svazek; časté cikánské oslavy, při nichž je zřejmá separace pohlaví, anebo věštba z ruky, jíž lze porozumět jako výrazu adaptace na životní styl majority. Sociální život Cikánů je poznamenán „rivalitou různých cikánských rodin a rodů.“ (s. 39) Pročpak tedy mluvit o komunitě? Mezi tzv. „cikánské práce“ autor řadí nákup a prodej ojetých aut a přívěsů, opravu karosérií, pobírání sociální podpory a práci pro policii. V jistém smyslu obchod s ojetinami navazuje na handlování s koňmi: „Starší Cikáni s pýchou vyprávějí, jak jejich otcové a dědové prodávali koně, přičemž využívali celou řadu triků, aby dokázali z herky udělat na pohled dobrého koně. Prodej ojetých aut v současnosti pokračuje v této tradici.“ (s. 39) Někteří autoři v zápalu politické korektnosti a ve snaze romantizovat výsledný badatelský počín opomíjejí, resp. selektivně vynechávají (ať vědomě, či naopak) zmínky o zneužívání sociálních dávek či strategiích založených na využívání „gadžovské důvěřivosti“ etc.

Příbuzenství je dominantním organizačním principem cikánské kultury, čehož si je autor velice dobře vědom. V části věnované této problematice se setkáme (opět) s „cenou za nevěstu“, která je (možná až přehnaně) považována za centrální instituci cikánské kultury. Pojednává se i komplexní příbuzenská terminologie, únos nevěsty, spřízněnost rodin na základě sňatku či dokonce inbreeding.

V poslední kapitole se autor věnuje Cikánům jakožto instituci Západu, výměně jedinců mezi cikánskou skupinou a majoritou, absenci individualismu a přetrvávání cikánského způsobu života v čase, přičemž se domnívá, že „naše kultura je (tj. Cikány – kontextová informace autora) potřebuje“ (s. 48). Pozoruhodnou se také zdá být věta: „Cikáni nemají žádné lídry, žádné řídicí výbory, žádná národnostní hnutí ...“ (s. 50). Zde, zdá se, čas oponou trhnul a nám dnes nezbyvá než větu parafrázovat: „Cikáni neměli žádné samozvané lídry, žádné řídicí výbory, žádná národnostní hnutí.“ Tento posun je, domnívám se, třeba zhodnotit. Zдали kladně, či záporně, ponechám na čtenáři.

Ovšem, buďme spravedliví, publikace trpí i některými nedostatky. Velkým problémem je z dnešního pohledu konceptualizace příbuzenství (na níž jsme ovšem závčas upozorněni překladatelem v jeho předmluvě), která je stále ukotvena v tenatech pokrevních (biologických) faktů odrážejících lidové pojetí příbuzenství obyvatel západního světa. Někomu by se též nemusel líbit relativně malý výzkumný vzorek. Tato výtky je však bezpředmětná, neboť se autor vyvaroval jakýchkoliv velkých generalizací.

Monografie *Cikáni* W. Cohna je i přes několik málo neduhů výtečným počinem. Přičteme-li navíc fakt, že byla vydána před dlouhými třiceti šesti lety, nelze ji hodnotit jinak než pozitivně a doporučit ji k četbě.

Ondřej Hejnal

Miroslav Hroch: *Národy nejsou dílem náhody. Příčiny a předpoklady utváření moderních evropských národů*

Praha, Sociologické nakladatelství 2009, 315 s.

Procesy formování národních komunit, koncepce národních identit a téma nacionalismu patří bezpochyby ke klíčovým otázkám moderních sociálních věd. O popularitě tematiky svědčí možná i prostý pokus autora této recenze: katalog knihovny jeho domovské instituce, Masarykovy univerzity, nabízí po zadání klíčového slova „nacionalismus“ přes 500 položek... Publikace Miroslava Hrocha, jejímž základním cílem je podat syntetický pohled na dosavadní stav bádání v oblasti geneze evropských národů v 19. století, je proto pro zájemce o problematiku nacionalismu více než vítaným titulem. Kniha předního českého historika přitom představuje propracovaný, přehledný a systematický text obsahující řadu pozoruhodných postřehů, jež je možné vnímat jako vyvrcholení autorova dlouhodobého zájmu o problematiku formování evropských národů.

Autor v žádném případě nenabízí nějaký jednoduchý přístup a naopak se snaží ukázat, že snaha o schematické pojetí formování národa může snadno vést k dezinterpretacím. Již z první kapitoly „Spory o výklad a definici“ (s. 16–47) je jasné, že vědecká reflexe formování národů nabízí řadu teoretických koncepcí, které při zběžném pohledu mnohdy působí jako vzájemně neslučitelné, a v nichž proto lze jen s krajními obtížemi hledat společné body. Právě to je však jedním z Hrochových cílů, k němuž přitom nedospívá cestou prostého přehledu dosavadních teorií, nýbrž prostřednictvím kombinace mikroanalytického přístupu, zaměřeného na specifické případy v procesech národotvorby v Evropě, s transnacionálně založenou komparativní makroanalýzou, která dovoluje učinit potřebná zobecnění (srov. s. 10). Hroch konstatuje, že při důkladném studiu